

BÖLÜM 8

TALAT AYDEMİR VE ARKADAŞLARININ İDAM CEZALARI KARŞISINDA TABİİ SENATÖRLERİN TUTUMU

İsrafil KARATAŞ¹

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti döneminin ilk askeri darbesi, 27 Mayıs 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından gerçekleştirilmişti (Cumhuriyet, 28 Mayıs 1960). 27 Mayıs sabahı okunan darbe bildirisinde “*demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla*” ülke yönetimine el konulduğu açıklanıyordu. Devamında darbenin hiçbir zümre veya şahsa karşı gerçekleştirilmediği ve hukuka uygun hareket edilerek en kısa sürede adil bir seçim yapılmak suretiyle idarenin seçimleri kazanan partiye devredileceği ifade ediliyordu (Hale, 2014: 158-159). Fakat darbe sonrası yaşanan gelişmeler, darbenin Demokrat Parti (DP) iktidarına karşı yapıldığını gösterecektir. Bu süreçte DP kapatıldığı gibi yöneticileri ve milletvekilleri Yassıda Mahkemelerinde yargılanacaklardır (Aydın & Taşkın, 2014: 63-64).

27 Mayıs darbesini gerçekleştiren MBK üyelerinin DP’ye karşı darbe hazırlıkları birkaç yıl öncesine dayanıyordu. 1954’ten itibaren özellikle genç subaylar, bir taraftan ordunun başına getirilen komutanlar öte taraftan da ülkenin sosyal ve ekonomik durumunun kötüleşmesi karşısında, çareler aramaya başlamışlardı. 1956 yılında Talat Aydemir ve onun subay arkadaşları; demokrasiyi içine düştüğü çıkmazdan kurtarmak ve sağlam temellere dayanan yeni bir düzen kurmak amacıyla, daha sonra 27 Mayıs darbesiyle MBK adını alacak bir komite kurmuşlardı. 1957 seçimleri sonrasında DP’nin “*otoriter demokrasi özlemlerine*” bağlı olarak partiler arası ilişkilerin gerginleşmesi, ordunun DP iktidarına karşı darbe hazırlıklarını artırmıştı (Öztürk, 2000: 68-70; İsen, 1964: 8). Bu süreçte kurmay yarbay rütbesinde bulunan Talat Aydemir’in 1959 yılında Türk Tugayı ile Kore’ye görevlendirilmesi nedeniyle kendisi 27 Mayıs darbesinin içerisinde bulunamamıştı. 8 Ağustos 1960’ta Kore’den dönen Aydemir’i MBK, kurmay albay rütbesinde Harp

¹ Öğr. Gör. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, israfil.karatas@alanya.edu.tr

sinin, eski komite arkadaşlarının ölüm cezalarını affedecekleri düşünülürken bu senatörlerin af konusunda birlikte hareket etmedikleri görülmektedir. Senatoda bir kısmı Aydemir ve üç arkadaşının tamamının idam cezasının uygulanmaması yönünde tavır sergilerlerken, bazıları ise oyunun rengini kişiye göre değiştirmişlerdir. Bazıları da dört idam cezasının da oylanması sırasında kabul oyu kullanarak idam cezalarının yerine getirilmesi için çaba harcamışlardır. Bunun yanı sıra Mucip Ataklı gibi isimler de idamların tamamen aleyhinde çalışmış ve o yönde oylar kullanmışlardır.

27 Mayısçı olduğu halde tabii senatör olarak parlamentoda yer almayan Alparslan Türkeş ve Cemal Madanoğlu da idam cezalarının karşısında yer alarak idamların durdurulması için çeşitli faaliyetler göstermişlerdir. Bu süreçte Aydemir, Madanoğlu'nun girişimleri karşısında memnun olurken en yakın arkadaşı Türkeş'in kendilerine yardım etmesinden hoşnut olmamıştır. Bunda Türkeş'in 21 Mayıs darbe girişimini saatler öncesinden Başbakan İnönü'ye ihbar etmiş olması yatıyordu. Aydemir'e göre Türkeş'in bu çelişkisinin altından yatan neden siyasi geleceği için bu hatasını gölgeleme çabasıydı.

Öte yandan 22 Şubat darbe girişimine engellemeye çalışan bir isim olarak ön plana çıkan tabii senatör Mucip Ataklı da idam cezalarının engellenmesi için büyük çaba sarf etmişti. Onun bu çabasını gören Aydemir, Ataklı için ne olumlu ne de olumsuz bir değerlendirmede bulunmuştur.

Aydemir'in eski komite arkadaşlarından büyük çoğunluğunun özellikle kendisinin idam cezasının lehinde hareket etmelerine gücendiği ve büyük bir hayal kırıklığı yaşadığı söylenebilir. Bu hayal kırıklığı ve üzüntüsünü tabii senatör Osman Köksal'ın şahsına yazdığı mektubunda imalı bir şekilde ifade etmiştir. Bu arada idam cezası oylamalarının hepsinde de idamların lehinde oy kullanan tek tabii senatör Osman Köksal idi.

Aydemir'in serzenişine karşın Osman Deniz ile Erol Dinçer'in cezalarının müebbede çevrilmesinde tabii senatörlerin çoğunun kullandıkları lehte oyların etkili olduğunun da gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Tabii senatörlerin 4 idam hükümlüsü içerisinde en fazla olumsuz oy verdiği kişinin Aydemir olması, tabii senatörler açısından darbe girişiminde Aydemir'in en çok suçlanan isim olduğu sonucuna varılmasını sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

Resmi Yayınlar

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (MMTD), Dönem 1, Toplantı 3, Cilt 26, Birleşim 42 (28 Ocak 1964).
MMTD, Dönem 1, Cilt 30, Toplantı 3, Birleşim 102 (13 Mayıs 1964).
MMTD, Dönem 1, Cilt 31, Toplantı 3, Birleşim 111 (23 Haziran 1964).

MMTD, Dönem 1, Cilt 26, Toplantı 3, Birleşim 47 (4 Şubat 1964).

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD), Dönem 1, Cilt 19, Toplantı 3, Birleşim 49 (10 Mart 1964).

CSTD, Dönem 1, Cilt 19, Toplantı 3, Birleşim 50 (11 Mart 1964).

CSTD, Dönem 1, Cilt 19, Toplantı 3, Birleşim 53 (17 Mart 1964).

Arařtırma ve Tetkik Eserler

Ahmad, F. & B. T. (1976). *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*. 4.Baskı, İstanbul: Hil Yayınları.

Aydemir, T. (1968). *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*. İstanbul: May Yayınları, İstanbul.

Aydemir, T. (2020). *Hatıratım*. 3.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aydın, S. & Taşkın, Y. (2014). *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çakmak, D. (2008). Türkiye’de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Yaz 2008, 35-68.

Demir, Y. (2006). Albay Talat Aydemir’in Darbe Girişimleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 12, (2006/Bahar), 155-171.

Eroğul, C. (2013). Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Derleme: İrvın C.Sçınk, E. Ahmet Tonak, 6.Baskı, İstanbul: Belge Yayınları.

Hale, W. (2014). *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*. Çeviren: Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa Yayınları.

İba, Ş. (1998). *Ordu ve Siyaset*. İstanbul: Çiviyazıları.

İsen, C. K. (1964). 22 Şubat 21 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilal. İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası.

Örtülü, E. (1966). *Üç İhtilalin Hikayesi: 13 Kasım-22 Şubat-21 Mayıs*. İkinci Baskı, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Özdemir, H. (2013). Siyasal Tarih (1960-1980). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, (Yay. Yön. Sina Akşın), 12. Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 227-286.

Öztürk, M. (2000). *Ordu ve Politika*. 2. Basım, Ankara: Gündoğan Yayınları.

Sanlı, F.S. (2018). 13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilal. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:14, Sayı:27, 213-249.

Toker, M. (1992). *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973: İnönü’nün Son Başbakanlığı 1961-1965*. İkinci Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tuğluoğlu, F. (2020). 22 Şubat 1962 Darbe Girişimine Giden Süreçte Af ve Toplumsal Huzur Tartışmaları. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 16, Sayı 31 (Bahar 2020), 329-353.

Gazete Haberleri

“Milli Birlik Komitesi Başkanı Org. C. Gürsel’in Milletimize Hitabesi”, *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1960, s. 1, 5.

“Aydemir ve Arkadaşlarının Af Talebi Reddedildi”, *Milliyet*, 20 Aralık 1963, s. 1, 7.

“Aydemir ve Üç Arkadaşının Cezalarının Müebbed Hapse Tahvili İstendi”, *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1963, s. 1;

“Senato Adalet Komisyonu Deniz’in Cezasını Tasdik Etmedi”, *Cumhuriyet*, 5 Mart 1964, s. 1.

“Adalet Komisyonu, Fethi Gürcan’ın Affını Reddetti”, *Milliyet*, 26 Mart 1964.

T.C. Resmi Gazete, 26 Haziran 1964, Sayı:11738, s.6.

“Fethi Gürcan İdam Edildi”, *Milliyet*, 27 Haziran 1964, s. 1.

“Deniz’in De Cezası Hapse Çevrildi”, *Milliyet*, 5 Mart 1964, s. 1.

“Milli Birlik Komitesi”, *Milliyet*, 13 Haziran 1960, s. 1. 13

“T. Aydemir İdam Edildi”, *Milliyet*, 5 Temmuz 1964, s. 1.